

ZADAR I OSNIVANJE JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE
S OSVRTOM NA FRANJU RAČKOG

I.

Vijest sedamdesetih godina prošlog stoljeća o pripremama u Zagrebu za osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti vrlo je povoljno primljena i pozdravljena u Zadru i u ostalim gradovima Dalmacije.

Tome nije samo razlogom poznavanje razvoja suvremenih znanosti u Evropi i njegovanje nekih vrsta u Zadru nego i postojanje potreba u našem narodu za znanošću i tradicije u tom gradu za organizacijskim djelovanjem u akademijском smjeru.

Sjetimo se da se prve akademije u Jugoslaviji, koliko nam je do sada poznato, pojavljuju u gradovima na jadranskom primorju (Dalmacija i Istra). Među njima svakako su najznačajnije one koje su osnovane u Zadru i u Dubrovniku. One nisu, na žalost, dovoljno istražene.

Od zadarskih spominjemo do sada poznate. U godini 1562. postoji »*Accademia degli Animosi*«, dosta ugledna. Ima svoj grb i motto »Regna penetrat intima«. Od tadanjih zadarskih književnika član je i Brne Karnarutić.¹ Poznat je njegov narodnosni i napose borbeni stav protiv Turaka, tadanjeg napadača na Hrvatsku. U godini 1664. osniva se »*Accademia Cinica*«, koja u svom članstvu ima don Petra Ljubavca i Valerija Ponte. Nakon 14 godina prestaje s radom smrću osnivača Julija Zaccaria. Godine 1694. započinje raditi »*Accademia degli Incaloriti*« (Akademija zanesenih), koja između ostalog ima zadatak da neguje hrvatsku, latinsku i talijansku knjigu. Znak joj je ptica feniks. Nije поближе još utvrđena njena izdavačka djelatnost. Među njenim članovima, a prvih je bilo osamnaest, nalazimo osim Petra Ljubavca i književnika i filologa Ivana Tanzlingera Zanottija. A kakav je njegov bio stav znademo iz uvoda njegova rječnika hrvatskog, talijanskog i latinskog jezika, koji posvećuje »hrvatskoj slovinskoj mladosti.«² Neraspoložen je što se hrvatski ili slovinski

¹ Franjo Bučar, Naučne akademije po talijanskom uzoru s ove strane Jadrana, Obzor, LXXVIII/1938, br. 83 od 12. travnja, str. 2.

² Rječnik Ivana Tanzlingera Zanottija (1651—1732) ima naslov: »Vocabolario di tre nobilissimi linguaggi, italiano, illirico e latino«. Ostao je u rukopisu.

jezik kvari, naročito uvlačenjem tuđica, »da ne umide veće Hrvat čovik svoju rič izreči čistim naravskim slovinskim jezikom, ako nju ne hoteći s talijanskom besidom ne pomiješa ili pomrsi«. ³

Nakon prestanka s radom 1751. god. ovu akademiju naslijedi naredne godine »*Accademia dei Ravvivati*«, čiji članovi treba da njeguju pjesništvo. Ona prestaje raditi 1772. god. Devet godina poslije, 6. veljače 1781. god. osniva se na inicijativu obitelji Zanki književno društvo pod nazivom »*Parnaso*«. ⁴ Pokreću rukopisno časopis »*Gazzetta Appolinea*«. No tada već postoji tendencija u Mlecima da se osnivaju i favoriziraju organizacije (društva) akademijskog tipa, koje će imati uz književne i gospodarske zadatke, koji su najvažniji. U Zadru se 1787. god. osniva »*Accademia Economica — Letteraria*«, koja se naziva i »*Società Economica — Letteraria*«. ⁵ Razvija plodan i zapažen rad, koji se produži i za vrijeme francuske i prve austrijske vladavine. Među aktivnim članovima nalazimo Grgura Stratika, dr. Nikolu Jakšića, Julija Parmu, Franju C. Farkovića ⁶ i dr. Prostorje imaju u samostanu sv. Krševana. Tiskaju radnje i održavaju zapažena predavanja. Za vrijeme francuske vladavine u Zadru djeluje od 1806. god. »*Accademia Agraria*«, koja je nastavak rada spomenutoga gospodarsko-književnog društva, te se u spisima pod tim nazivom spominje. ⁷

Za vrijeme druge austrijske vladavine radila su agrarna društva odnosno akademije (npr. Poljodjelska akademija iz 1850. god.). Od drugih struka spominjemo pokušaj 1851. god. da se u Zadru osnuje *Akademija pravnih znanosti* (»*Accademia di diritto*«). ⁸

Posljednja, znatno proširena redakcija Rječnika vjerovatno se danas nalazi u Padovi. V. i Mirko Deanović, Odrzi talijanske akademije »*degli Arcadi*« preko Jadrana, Rad JAZU, 1933, knj. 248, str. 10, 11.

³ Tomo Matić, Prva redakcija Tanclingerova rječnika, Rad JAZU, 1953, knj. 293, str. 257.

⁴ HAZd (Historijski arhiv Zadar), Spisi obitelji Zanki, sv. VI. Sačuvan je samo jedan broj časopisa. Sadržaj parodistički. Za podatak zahvaljujem arhivistu dr. I. Pederinu.

⁵ Vjekoslav Štefanić, Prve hrvatske akademije, Hrvatska enciklopedija, 1941, sv. I, str. 129; isti, Stare akademije u Dalmaciji i Istri, Enciklopedija Jugoslavije, sv. 1, 1955, str. 27.

⁶ Primjerice spominjemo da je tajnik akademije Julije Parma napisao radnju »Istruzione di agricoltura pratica per contadini della Dalmazia«. Da bi se poljoprivrednici s njom upoznali, član Akademije i poljoprivredni pisac Franjo C. Farković preveo je na hrvatski jezik pod naslovom »Nauk za texake od Dalmaczie«. Knjiga je tiskana 1793. g. u Mlecima na 115 str. u 14 poglavlja. — Dodajemo da je u doba prve austrijske vladavine napredni komesar Dalmacije Petar Goëss u svom planu od 9. siječnja 1803. o novoj organizaciji Dalmacije u vezi s političkom upravom, sudstvom i gospodarstvom predlagao i isticao važnost postojanja i rada akademija za ekonomsku znanost, književnost i arheologiju. HAZd, Presidijalni spisi komesara Dalmacije, 1805. g., filca VII.

⁷ HAZd, Francuska vladavina, Spisi gen. providura, 1806, Tit. II, Agricoltura, fil. unica, R I—15, br. 16, kao i sv. XXVI iz iste god.

⁸ HAZd, Miscellanea, sv. 8/II, poz. C. Načelno je bečko ministarstvo pristalo na osnivanje takve akademije u Zadru, ali da zadarska općina osigura njeno

I izvan akademijskih oblika okupljanja i rada, u Zadru su se u proškom stoljeću osnivala i radila društva koja su njegovala književnost, neke znanosti, napose prirodne, a od tih u prvom redu one koje se odnose na poljodjelstvo. Mnoge korisne akcije potekle su iz takvih društava. Među najstarije u 19. stoljeću svakako spadaju čitaonice. U Zadru se već 1807. godine osniva prva naša do sada poznata čitaonica, u kojoj se okupljaju ugledni zadarski intelektualci. Među njima se spominju kao osnivači: Ivan Kreljanović-Albinoni, Andrija Borelli, Franjo Zavoreo, Ivan Krst. Stratiko, Julije Parma, Nikola Jakšić i dr. Prostorije su imali u bivšem samostanu sv. Krševana. To nije bio samo čitaonički klub nego i mjesto gdje su se sastajali članovi raznih profesija vrhunskog položaja, te raspravljali razna i stručna pitanja. Odatle su potekle mnoge korisne akcije u Dalmaciji.⁹ Takav koristan rad i odnos prema potrebama pokrajine nastavljen je u drugoj austrijskoj vladavini, u kojoj pozitivno djeluju i dalje čitaonice, pa tako od 1847. god. Ilirska, a od 1862. god. naročito zaslužna zadarska Narodna, odnosno Hrvatska čitaonica.

Postoje i stručna društva s određenom znanstvenom svrhom. Tako je i skupina prijatelja prirodnih znanosti pokrenula akciju za osnivanje 1838. god. u Zadru prvog kod nas Prirodoslovnog muzeja, te su u vezi s tim nastojanjem i kasnijim prilikama osnovalo i »Društvo Gradskog prirodopisnog muzeja« u Zadru.¹⁰

Ima i značajnih drugih društvenih aktivnosti, kao što je prvo liječničko društvo u Dalmaciji¹¹ i dr.

Sve to ukazuje na društveni interes zadarskih intelektualaca za znanstvena zbivanja, koja se nisu svela samo na to, nego i na konkretan rad. A to znači, da su pojedinci znanstveno istraživali određena područja nekih struka, od kojih se ističu ona iz povijesti, prava, prirodnih znanosti i dr. Objavljene su i solidne obrade i publicirana zapažena djela.¹²

uzdržavanje iz svojih sredstava. Općina je htjela u tu svrhu upotrijebiti prihode zaklada sv. Dimitrija, Opatije sv. Mihovila na Ugljanu, zaklade Giovino i Ciprianis. Ali se drž. pravobranništvo tome usprotivilo jer da te zaklade nisu općinska imovina.

⁹ Više o radu te čitaonice v. Vj. Maštrović, Osnivanje Ilirske čitaonice u Zadru 1847. i 1848. god. s osvrtom na Zadarsku čitaonicu iz 1807. god., Radovi IJAZU u Zadru, 1974, sv. XXI, str. 29—55.

¹⁰ Miho Katurić, Izvještaj prilikom prve skupštine Društva gradskog prirodopisnog muzeja u Zadru, dne 30. decembra 1906, Zadar 1907, str. 35. Naredne godine izdan je »Statut Društva Gradskog prirodopisnog muzeja u Zadru, Zadar 1907, str. 10. M. Katurić je u »Smotri dallatinskoj« XX/1907, br. 10 i 11 i XXIII/1910, br. 53 i 54 objavio članke o razvoju tog muzeja.

¹¹ Podatak od dr. R. Jelića iz Zadra.

¹² U vezi s prirodnim znanostima v. Vj. Maštrović, Prirodnoznanstvena baština Zadra u XIX. st., Mogućnosti, XXV/1978, br. 4, str. 454—462.

II.

Svakako da je odnos zadarske kulturne sredine bio vrlo pozitivan i dijelom aktivan prema znanstvenom radu tijekom prošlog stoljeća. Istodobno uočavamo da je postojao polovinom prošlog stoljeća znatan interes za takvu djelatnost u banskoj Hrvatskoj. Prate se ne samo preporodna zbivanja u tom dijelu Hrvatske nego i sve što se odnosi na znanstveni rad.

U međuvremenu sazrelo je u banskoj Hrvatskoj shvaćanje o važnosti boljeg upoznavanja političkih i kulturno-povijesnih zbivanja u jadranskoj Hrvatskoj. A to znači potrebu da pojedini znanstvenici iz Zagreba krenu na jadransku obalu i počnu istraživati, pa makar u početku samo u informativnom pravcu.

Među prvima iz kruga preporoditelja krene u Dalmaciju u rujnu 1854. god. *Ivan Kukuljević Sakcinski*, gdje nakon Rijeke, nekih primorskih gradova i otoka Krk, Rab, Pag i Pašman, posjeti posebno Zadar, a potom Šibenik, Split, Klis i Omiš.¹⁴ Nakon dvije godine ponovi putovanje i proputuje cijelu tu pokrajinu. Tada se duže zadržu u Zadru, Ninu, Dubrovniku i u drugim nekim mjestima.¹⁵ Kukuljević je putovao već u doba apsolutizma, kad se više nije mogao baviti političkom aktivnosti. U godini 1850. osniva »Društvo za povjesnicu jugoslavensku«.¹⁶ Povijesna istraživanja vrši u Mlecima, u Beču i u Ljubljani, a potom putuje u Dalmaciju. Prije njega, a u sporazumu s njim, Dalmaciju je posjetio *Mijat Sabljar* i odanle donio vrijednu povijesnu građu.¹⁷ U ta dva putovanja mnogo toga je Kukuljević istražio, ali i uspostavio osobna prijateljstva i osigurao buduće pomagače u istraživanju. Najvažniji su mu u Zadru bili Ivan Danilo, Ivan Brčić i dr.¹⁷

Franjo Rački vrlo dobro znade važnost zadarskog područja kao jednog od važnijih izvorišta podataka za hrvatsku povijest. Stoga pažljivo prati putovanja znanstvenika iz Zagreba u Dalmaciju, pa tako i ona Kukuljevićeve, s kojim je tada stalno u vezi.

Rački ne stiče putovati često u Dalmaciju, jer ga razne obveze sprečavaju. Napose se to odnosi na znanstveni rad i na poslove oko osnivanja i organizacije daljeg rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

Međutim, on se vrlo izdašno koristi svojim prijateljskim vezama s brojnim uglednim pojedincima iz Dalmacije, koji mu dostavljaju tražene podatke i građu. Naročito mu bogatu suradnju pružaju iz

¹⁴ Tade Smičiklas, *Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, Rad JAZU, 1892, knj. 110, str. 153—154; Tomislav Jakić, *Ivan Kukuljević — bibliofil i bibliograf*, *Vjesnik bibliotekara Hrvatske*, XXI/1975, br. 1—4, str. 6.

¹⁵ T. Jakić, o. c. 7.

¹⁶ T. Smičiklas, o. c. 148. Konačni je naslov: »Društvo za povjesnicu i starine Jugoslavenah« odnosno Društvo za povjesnicu jugoslavensku.

¹⁷ T. Smičiklas, o. c. 153.

¹⁷ Idem, 155.

Zadra Ivan Daniilo i Luka Jelić. Prati pažljivo rad Frane Bulića i Božidara Petranovića. Stalno je u dopisivanju i vezi više od tri decenija s Mihom Pavlinovićem i Mihom Klaićem,¹⁸ a cijeni rad slavista Ivana Brčića.

Rački se i uredovnim putem preko Društva za povjesnicu i starine Jugoslavena obraća više puta Namjesništvu u Zadru da dopusti slanje neke stare knjige ili prijepis isprava. Redovito se to odobravalo tim prije, što su molbe Društva bile upućene uz preporuku preko bana Hrvatske.

Teškoće su kojiput bile više zbog stava visokih činovnika po Dalmaciji, posebno u Namjesništvu, koji u svom autonomaskom politikanstvu nisu rado gledali na ukazivanje suradnje i pomoći bilo kome iz banske Hrvatske, a napose ako su posrijedi povjesničari.

Spomenut ćemo jedan takav primjer. Ban Hrvatske Josip Jelačić upućuje 27. ožujka 1857. god. molbu zadarskom Namjesništvu da se Društvu za jugoslavensku povijest i starine iz Zagreba u znanstvene svrhu posudi iz Državnog arhiva u Dubrovniku knjiga »Lettere e commissioni di Levante dell'anno 1395 fino all'anno 1423«. Namjesnik Lazar Mamula naredi Kotarskom poglavarstvu u Dubrovniku da traženu knjigu pošalju u Zagreb, ako za to nema zapreka. Dubrovački kotarski predstojnik odgovori da zapreka ima, jer se knjigom služe znanstvenici koji sada rade u Arhivu, a osim toga opasnost je da joj se što dogodi pri prijenosu u Zagreb.¹⁹

Bez obzira na takve i slične slučajeve, Rački je ipak s primorskog područja dobivao podatke i građu koju je želio.

III.

Nakon pada Bachova apsolutizma i do tada stečenih iskustava u organizaciji znanstvenog rada, te posebno inicijativa, veza i suradnje s Josipom Jurjem Strossmayerom, sazrijeva kod Račkog i ostalih znanstvenika u Zagrebu opravdanost ozbiljne Strossmayerove zamisli o potrebi i valjanosti ideje osnivanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti. Kako je poznato, to se i ostvarilo u 1866. godini. Franjo Rački je izabran za prvog predsjednika, kako je glavni osnivač želio i predlagao.

U pripremnim radnjama za osnivanje Akademije Zadar nije bio po strani. Osim intelektualnih krugova, sve akcije s posebnom pažnjom prati zadarsko novinstvo. Naročito to vrijedi za zadarski »Narodni list«, kojem je J. J. Strossmayer i mecena, jer ga u najtežim materijalnim teškoćama i financijski pomogao. Prije »Narodnog li-

¹⁸ T. Smičiklas, Život i djela Dra. Franje Račkoga, Zagreb 1895, Djela JAZU, knj. XV, str. 82.

¹⁹ HAZd, Presid. spisi Namjesništva, 1857, sv. 425. Dopis Kotarskog poglavarstva u Dubrovniku od 15. travnja 1857, br. 119. Jelačiću je Namjesništvo odgovorilo 20. istog mjeseca pod br. 330.

sta«, prethodni zadarski list, »*Glasnik dalmatinski*«²⁰ donosi govore J. J. Strossmayera u Hrvatskom saboru i zapažena razmatranja Franje Račkog, a sve to da informira i tako pripremi dalmatinsku javnost na osnivanje Jugoslavenske akademije i Sveučilišta u Zagrebu. U toj kampanji bili su urednici »*Glasnika dalmatinskoga*« Jovan Sundečić (1860—1861), a poslije njega Stipan Ivičević (1861—1864), koji su imali pravilan stav prema tadašnjim zbivanjima u Zagrebu.

Strossmayer drži govor 1861. god. na devetoj sjednici Hrvatskog sabora o razlozima i potrebi osnivanja Akademije i Sveučilišta.²¹ U impresivnom uvodu, u kojem napominje da je on od »neukih roditeljah proizašo« ukazuje na razloge zbog kojih je naša domovina u intelektualnom pravcu »veoma oskudna i siromašna«, te da je ogromne žrtve, upravo mučeništvo, u prošlosti izdržalo i time zadužilo cijelu Evropu. Takvo je stanje silno otežalo izdavanje i širenje knjige.

Nadalje spominje Dalmaciju i ističe potrebu sjedinjenja s ostalom Hrvatskom, jer će tada biti ono što je »negda i bila, glava naša i kruna naša! Tomu nedostatku doskočit će akademija znanosti, pružajući sredstva narodnoj knjizi, da bez ikakvih prepona slobodno pred licem svijeta i naroda stupiti može, akademija znanostih će, ako Bog da, narodnoj knjizi onu slogu i ono jedinstvo pribaviti, koja još kod izobraženih germanskih i romanskih narodah vlada, i koja je jedina poluga višega razvitka narodnoga izobraženja«. Dalje navodi koje sve struke znanja ima Akademija obuhvatiti u svome radu. Uz zalaganje za Akademiju znanosti izlaže i potrebu osnivanja drugog zavoda, a to je »*jugoslavensko sveučilište*«. ²²

Objavljivanje teksta tog govora u tada najčitanijim novinama u Dalmaciji svakako je pridonijelo širem upoznavanju akcije za osnivanje dviju važnih institucija u Zagrebu, jedne znanstvene a druge visokoškolske.

Poslije toga isti zadarski list objavljuje u tri broja tekst »*Pravila jugoslavjanske akademije znanostih i umjetnostih*«. ²³ Objavljena su 64 člana tih pravila, i to glave I: »Svrha, zadaća, djelokrug i sredstva«, II: »Ustroj akademije«, III: »Sjednice i izbori članovah«, IV: »Spisi akademički, poslovni jezik, i prava akademije«.

Svakako da je ova informativna akcija u Dalmaciji u vezi s osnivanjem Jugoslavenske akademije bila dobro planirana i provedena. Smatramo da je to vješto zamislio F. Rački i poslao tekstove svom dobrom znancu i kasnije uredniku »*Glasnika dalmatinskoga*« *Stjepanu Ivičeviću*. Ivičević je kod svog prethodnika *Jovana Sundečića* naišao na puno razumijevanje i pomoć. Da još bolje pridonese ovo-

²⁰ Izlazi od 1849. do 1866. god. Izdaje Vlada Dalmacije u Zadru. Poblize v. Vj. Maštrović, *Jadertina croatica*, 1954, II, 12—14.

²¹ *Glasnik dalmatinski*, XIII/1861, br. 40, tsr. 3—4.

²² Idem, str. 4.

²³ *Glasnik dalmatinski*, XIII/1861, br. 65, str. 4; br. 66/67, str. 4; br. 68, str. 4 i br. 69, str. 4.

me zadatku i cilju, F. Rački šalje Ivičeviću, koji je tada urednik, za iste novine svoja razmatranja pod naslovom »Jugoslavenska akademija znanostih i umjetnostih. Misli F. R.«.²⁴ Tu opširnije iznosi razloge za osnivanje te ustanove. Već u prvom nastavku ističe da je misao za osnivanje dao i sada oživotvoruje »naš veliki meceni« — J. J. Strossmayer.²⁵ Djelatnost će obuhvatiti Hrvate, Srbe, Slovence i Bugare. Rački dodaje da Akademija »uz svoju glavnu svrhu promaknut će i pobočnu t. j. pobudit će mlađe pisce na marljivu i temeljitu radnju, a općinstvo na veću ljubav i privrženost prema narodnoj književnosti«.²⁶ U završnim izlaganjima Rački navodi: »Akademija dobro obskrbljena i ustrojena bit će najčvrstije zatočište i utočište našem narodnomu životu i boljoj budućnosti našega naroda. Ima međah u narodnom životu, kojih nijedna samovolja nesmije prekoračiti. Ima djelokrugah ljudskih, do kojih najveći okrutnik nemože prodrieti. To ti je znanost i umjetnost«. Razmatranja završava riječima: »Obezbieda našega narodnoga bića zahtieva, da se što prije i što bolje ustroji akademija jugoslovjenska«.²⁷

Nakon tih priloga u »Glasniku dalmatinskom« u 1861. god. ostvarena je zamisao da se cijelo hrvatsko područje upozna s akcijom za osnivanje tako važne ustanove iz znanstvene oblasti, te da se prihvati i prigrli prije formalno-pravnog čina o osnivanju i potom imenovanju prvih članova.

IV.

Osim objavljivanja u Zadru tekstova o osnivanju Akademije, vrše se i predradnje za probir i izbor prvih članova Akademije, među kojima Rački računa na pojedince iz Zadra.

U tome se dosta aktivira *Miho Pavlinović*, kako se vidi iz korespondencije s J. J. Strossmayerom i F. Račkim. On jasno i određeno predlaže prve kandidate iz Dalmacije za članove Akademije, a među njima su trojica iz Zadra: Ivan Brčić, Božidar Petranović i Ivan Danilo, dok je iz Dubrovnika Medo Pucić.²⁸ Rezerviran je prema kandidaturi Šime Ljubića, iako mu »je radinost pohvalna«, kako piše Račkome u pismu iz Zadra 25. prosinca 1866. god.²⁹ Na istom mjestu Pavlinović najavljuje svoju suradnju u Akademiji za koju ima »i dobar svezak narodnih pjesamah hrvatskih, koje mislim da se Vukovijeh nebi stidile«. Predvida se i suradnja za Rječnik.

²⁴ Ibid., br. 99, str. 3—4; br. 100, str. 3; br. 101, str. 3—4.

²⁵ Ib., br. 99, str. 3.

²⁶ Ib., br. 100, str. 3. Poznato je da se Rački naročito zauzimao za mlađe pojedince koji se žele baviti znanošću.

²⁷ Ib., br. 101, str. 3.

²⁸ Seid M. Traljić, Pisma Mihovila Pavlinovića F. Račkom i J. J. Strossmayeru šesdesetih godina XIX. stoljeća, Radovi IJAZU u Zadru, X/1963, str. 399.

²⁹ S. M. Traljić, o. c. 403; Kosta Milutinović, Jugoslavenska akademija i dalmatinski preporoditelji, Mogućnosti, X/1963, br. 7, str. 768—769.

Nakon svečanog otvorenja Akademije i objave imenovanja prvih članova, Pavlinović u pismu od 4. kolovoza 1867. god. izriče Račkome svoju radost nad tim događajem. Osim toga smatra »da će biti odobreno od svih koji cienne postojanu grudoljubivost na polju narodno književnome« imenovanje *Ivana Brčića*³⁰ i *Božidara Petranovića*³¹ za članove. Obeca je dovršiti svoju suradnju za akademijine publikacije.³²

Što se tiče članova iz Zadra Pavlinović je imao pravo, jer je vrlo povoljno primljena vijest u Zadru i ostaloj Dalmaciji da su slavist Brčić i povjesničar i književnik Petranović imenovani među prvim članovima Akademije.

Usput dodajemo da na tome nije ostalo, jer su poslije birani u članstvo Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti nekolicina znanstvenika koji su se rodili u Zadru ili su živjeli i radili u njemu.

Tako su izabrani rođeni Zadranin zoolog *Spiro Brusina*³³ i povjesničar *Gavro Manojlović*,³⁴ koji je bio neko vrijeme i predsjednik

³⁰ Ivan Brčić (Berčić) (1824—1870), glagoljaš i filolog. Pravi je član Akademije od 1867. g. U njezinim su publikacijama objavljene ove njegove rasprave: 1. Brojna vrijednost slova X, Rad, 1868, knj. 2, str. 185—191; 2. Njoliko staroslavenskih i hrvatskih knjiga što pisanih što tiskanih glagolicom, kojim se u skorašnje doba u trag ušlo, Rad, 1881, knj. 59, str. 158—185; 3. Dvie službe rimskoga obreda za svetkovinu svetih Cirila i Metoda, Bulletin, 1867—77, A 1—1. — U povodu 100-godišnjice JAZU 1966. god., a u sklopu svečane proslave u Zadru, otkrio je predsjednik akad. G. Novak, nakon izlaganja o Brčiću filologa dr. Vesne Jakić-Cestarić, u perivoju Akademijina instituta spomen-popsrje Ivanu Brčiću. Istom zgodom općina Zadar dala je popraviti i urediti njegov grob u gradskom groblju. Preostali dio Brčićeve knjižnice prenesen je iz Ugljana u zadarsku Naučnu biblioteku.

³¹ Božidar Petranović (1809—1874), pravnik, povjesničar, književnik i urednik časopisa. Pravi je član Akademije od 1867. g. Akademija je objavila ove njegove rasprave: 1. O osveti, mirenju i vraždi po negdašnjemu srbsko-hrvatskome pravnom običaju, Rad, 1869, knj. 6, str. 1—19; 2. O robstvu. Po srbskim spomenicima i statutima prim. dalm. gradova, Rad, 1871, knj. 16, str. 59—75; 3. O pravu nasljedstva kod Srba na osnovu pravnoga običaja i pisanih spomenika, Rad, 1873, knj. 23, str. 24—42; 4. O kmetstvu po srbskom uobičajnom pravu, po ustanovama Dušanova zakonika i po statutima dalmatinskih gradova, Rad, 1875, knj. 30, str. 60—74. — F. Rački je u povodu smrti B. Petranovića napisao nekrolog, koji je objavljen u Radu, 1875, knj. 30, str. 179—193. U sklopu proslave 900-godišnjice Krešimirove darovnice iz 1069. g. u perivoju Akademijina instituta u Zadru, dr. Vj. Maštrović otkrio je spomenik-popsrje B. Petranoviću.

³² Pavlinovićovo pismo od 4. kolovoza 1867. g. upućeno F. Račkome.

³³ Spiro Brusina (1845—1908). O njemu se mnogo pisalo i za života, na primjer u povodu 60-godišnjice života, i poslije smrti. Ističe se u pisanju zadarsko novinstvo (Narodni list, Smotra dalmatinska i dr.). U posljednje se doba također o njemu piše prigodom obilježnice. Tako D. Morović u Mogućnostima, VI/1958, br. 6, str. 475—480, zatim V. Kochansky-Devidé s bibliografijom radova u Geološkom vjesniku, 1975, sv. 28, str. 365—385. Popis rasprava S. Brusine objavljenih u Akademijinim zbornicima v. Popis izdanja Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu 1867—1950, Zagreb 1951, str. 428—429. U perivoju Akademijina instituta u Zadru akad. Teodor Varićak otkrio je 1966. god. spomen-popsrje S. Brusini.

³⁴ Gavro Manojlović (1856—1939). Što se tiče njegovih rasprava koje su publicirane u Akademiji, v. cit. Popis izdanja JAZU, str. 470—471.

Akademije. Živio je i djelovao u Zadru *Natko Nodilo*,³⁵ kao urednik »Narodnog lista«, koji je izabran za pravog člana. Kao dopisni članovi izabrani su filolog *Marcel Kušar*³⁶ i povjesničar i arheolog *Luka Jelić*.³⁷

Za života Rački je s njima i ostalim znanstvenicima i kulturnim radnicima iz Dalmacije održavao poslovne i pismene veze.

Kad je dovršen naporan rad oko osnivanja i organizacije Akademije u Zagrebu, te usmjeravanja njena rada, Rački je odlučio koncem proljeća 1873. god. posjetiti Dalmaciju i istraživati po njenim važnijim arhivima. Nalazimo arhivsku potvrdu da je Namjesništvo u Zadru preporučilo kotarskim poglavarstvima u Dubrovniku, Splitu i Kotoru da budu pri ruci, odnosno da pomognu kanoniku Franji Račkome, povjesničaru i predsjedniku Akademije u Zagrebu, pri obilasku arhiva što će obavljati u znanstvene svrhe.³⁸

Rački je putovao Dalmacijom i istraživao po arhivima. Sve je bilo u redu, ali u jednom slučaju iz godine 1873, koji smo mogli utvrditi, nije pomogla ni preporuka. Bilo je to u Splitu.

Kako kotarski poglavar u Splitu obavještava Namjesništvo, Kaptol³⁹ nije Račkome dopustio pregledati stare rukopise koji su bili pohranjeni u sanducima, u crkvinarstvu (fabriceriji) katedrale, jer da bi se u spisima moglo naći nešto što bi oštetilo ugled nekih svećenika ili uglednih građana Splita. Na taj stav Kaptola utjecalo je što je na korici jednog sveska pisalo upozorenje »De scandalo«, a to da se ticalo nekadašnjeg nadbiskupa i Kaptola. Zbog ugleda i položaja Račkog, Kaptol je imenovao delegata sa zadatkom da proüci spise prije nego se donese odluka da li će mu se spisi dati na uvid.⁴⁰ Za ovaj su slučaj saznali dopisnici zadarskih listova, pa su objavili članke i tvrdili da se Račkome nije dopustilo pregledati spise iz političkih razloga.⁴¹

Taj incident nije smetao Račkome da nastavi s istraživanjima po Dalmaciji,⁴² a niti da u ime Akademije šalje druge znanstvenike na

³⁵ Natko Nodilo (1834—1912). U cit. Popisu izdanja JAZU, str. 483 označene su njegove rasprave objavljene u Akademijinim publikacijama. Bio je i urednik.

³⁶ Marcel Kušar (1858—1940). Objavio je u Radu JAZU, 1894, knj. 18, str. 1—54, raspravu »Rapski dijalekt«.

³⁷ Luka Jelić (1863—1922). Za njegove rasprave objavljene u Akademijinim zbirkama izdanja v. cit. Popis, str. 452. U perivoju Akademijina instituta u Zadru otkrio je 1969. god. akad. G. Novak spomen-poprsje Luke Jelića.

³⁸ HAZd, Presid. spisi Namjesništva 1873. god., sv. 541. Predmetni spis nosi br. 759.

³⁹ Biskup je tada u Splitu bio Marko Kalogera.

⁴⁰ HAZd, Presid. spisi Namjesništva, 1873. god., sv. 541. Izvještaj Kotarskog poglavarstva iz Splita od 8. lipnja 1873, br. 136 i spis Namjesništva br. 992.

⁴¹ Narodni list (Il Nazionale), XII/1873, br. 32 od 2. lipnja i Zemljak, I/1873, br. 29.

⁴² Rezultat putovanja objavio je u raspravi »Istraživanja u pismarah i knjižnicah dalmatinskih«, Rad JAZU, 1877, knj. 26, str. 153—188.

taj rad. Tako primjerice upućuje 11. svibnja 1875. god. pod brojem 83 dopis u ime Akademije Namjesništvu da dopusti Ivanu Tkalčiću, arhivaru Prvostolnog kaptola u Zagrebu, da »ispisuje iz javnih isprava dubrovačkog arhiva i da zagleda također u Zemaljski arhiv u Zadru«. Namjesništvo je izdalo takvo dopuštenje.⁴³ Tkalčić je obavio putovanje i o tom podnio Akademiji izvještaj.⁴⁴

Bilo je slučajeva da je zadarsko Namjesništvo preporučivalo pojedino Akademijino izdanje. Tako je u listopadu 1880. god., na molbu Akademije, preporučilo nabavku njena Rječnika. Pokrajinsko školsko vijeće u Zadru odmah je to prenijelo svim srednjim školama, tj. da nabave Akademijin Rječnik i ujedno za zadarske biblioteke naručilo 13 primjeraka.⁴⁵

U pokrajinskim organima Dalmacije, koji su vezani za Sabor, nalaze se pretežno narodnjaci, pa je i njihov stav prema Zagrebu i Akademiji pozitivan, a to znači i suradnički. Tako Rački kao predsjednik dopisom od 21. listopada 1884. god. poziva Zemaljski odbor u Zadru da pošalje svog predstavnika na svečano otvorenje u Zagrebu *Strossmayerove galerije* slika koje će biti 8. i 9. studenog iste godine.

Kako Zemaljski odbor nije mogao nikoga poslati iz Zadra, to je zamolio *dr. Kostu Vojnovića*, tada sveučilišnog profesora u Zagrebu, da Odbor zastupa, što je on pripravno prihvatio. Na svečanosti otvorenja Galerije Vojnović je Strossmayera zamolio da posjeti Dalmaciju, što je on i obećao. Na svečanom banketu govorili su mnogi, među njima Strossmayer⁴⁶ i Vojnović. Svakako da se na toj priredbi s velikim zadovoljstvom pozdravilo prisustvo izaslanika Dalmacije. Tome se posebno radovahu Strossmayer i Rački.

Međutim, bečka je vlada odmah povelu istragu. Ministarstvo unutrašnjih poslova traži od Namjesništva izvještaj naročito za dva pitanja: 1. da li je Zemaljski odbor doista opunomoćio Kostu Vojnovića da ga zastupa na zagrebačkoj Akademijinoj svečanosti i 2. koju političku važnost ima ovaj događaj s obzirom na Dalmaciju. Namjesništvo je odgovorilo 29. studenog da je Vojnović bio opunomoćen na zastupanje, a da ovaj slučaj nema političke važnosti.⁴⁷

⁴³ HAZd, Presid. spisi, 1875. god., sv. 555. Dozvola je Namjesništva od 19. svibnja 1875, br. 777.

⁴⁴ I. Tkalčić, Izvještaj o arhivskih istraživanjih u Dalmaciji, Rad, 1876, knj. 35, str. 168—174.

⁴⁵ HAZd, Presid. spisi Namjesništva, 1880. god., sv. 587. Spis Pokrajinskog školskog vijeća, br. 3638.

⁴⁶ Prema stenografskim zapisima Narodni list u cijelosti objavljuje Strossmayerov govor na otvorenju galerije u sklopu JAZU. V. Narodni list, XXIII/1884, br. 90, str. 1; br. 91, str. 1—2; br. 92, str. 1—2; prilog br. 92, str. 1; br. 93, str. 1—2; br. 94, str. 1—2; br. 95, str. 1; br. 96, str. 1—2.

⁴⁷ HAZd, Tajni spisi Namjesništva, 1884. g., sv. 541. Dopis Min. unutrašnjih poslova iz Beča od 23. studenog 1884, br. 5629, a odgovor Namjesništva pod br. 23.

Razumljivo da je zadarsko novinstvo s pažnjom iscrpno izvještavalo o važnom kulturnom događaju kao što je otvorenje Strossmayerove galerije. Osim »Narodnog lista«⁴⁸ pisala je i Prodanova »Katolička Dalmacija«,⁴⁹ koja je uz komentar objavila i velik dio Strossmayerova govora. Taj je broj »Katoličke Dalmacije« Namjesništvo u Zadru zaplijenilo.⁵⁰

V.

Rački je i kao predsjednik Akademije i kao prijatelj Dalmacije, Zadra i brojnih intelektualaca iz tog grada i pokrajine s pažnjom pratio sve što se tamo zbiva, a napose što je u vezi s Akademijinim (= njegovim) inicijativama i priredbama.

U odnosu na Dalmaciju i njen glavni grad, on je imao indentično mišljenje s J. J. Strossmayerom koji je, kad je trebalo i bilo najteže, pomagao akcije u Dalmaciji, pa tako i društva i listove u Zadru. Rački je pak svojim vezama i osobnim kontaktima pružao pomoć i podršku, koju su naročito na političkom polju trebali narodnjaci i potom druge hrvatske stranke u borbi protiv autonomaša i germanizatorskih akcija i pokušaja organa austrijskih vlasti.

Koliko je mogao i stigao Rački je surađivao u zadarskim novinama. Osim, kako vidjesmo, u »Glasniku dalmatinskom« 1861. god., javlja se i u podlisku »Narodnog lista«.

1873. nalazimo jedini književni prilog F. Račkoga, i to putopis »Na Lokrumu«.⁵¹ Potkraj godine objavljen je njegov govor na svečanoj sjednici Akademije 27. studenog povodom »početka trećega razdoblja svojega opstanka«.⁵² Kako se provodi na inicijativu Račkoga propaganda za veliki Akademijin »Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika«, vidi se iz članka »Akademički rječnik i P. Budmani«⁵³ koji Rački objavljuje 1885.

Te se godine slavi po Hrvatskoj 50-godišnjica »Preporoda hrvatske knjige«. Akademija je održala u studenom svečanu sjednicu s uzvanicima, na kojoj je Franjo Rački održao uvodni govor, koji je »Narodni list« objavio u cijelosti.⁵⁴ Taj list nakon dvije godine ne propušta objaviti poslanu »besjedu predstojnika« F. Račkog na svečanoj sjednici Akademije, koja je održana 7. prosinca 1887. god. u povodu dvadesete godišnjice Akademije. U svom se govoru osvrće

⁴⁸ V. Narodni list, XXIII/1884, br. 86 i 87.

⁴⁹ Vj. Maštrović, Jadertina croatica, 1954, II, str. 39—40. Ivo Prodan bio je urednik od 1877. do 1898. god.

⁵⁰ HAZD, Presid. spisi Namjesništva, 1884. god., sv. 595. Spis Namjesništva od 3. prosinca 1884, br. 2541, a odnosi se na br. 80 od 1. prosinca 1884. »Katoličke Dalmacije«.

⁵¹ Narodni list, XII/1873, br. 74, str. 1—3.

⁵² Narodni list, XIII/1874, br. 97, str. 1—2; Rad JAZU, 1873, knj. 25, str. 244—248.

⁵³ Narodni list, XXIV/1885, br. 19, str. 1—2.

⁵⁴ Ib., br. 90, str. 2; br. 91, str. 2—3; prilog br. 93, str. 1.

na dosadanje rezultate rada ustanove, ali i na teškoće. S prizvukom tuge navodi »od šesnaest prvih članova naše akademije ima nas ovdje živih samo šest«. Nešto dalje ističe: »Ja sam naime bio prvi, kojemu je preuzvišeni naš pokrovitelj odkrio svoju veledušnu namjeru osnovati akademiju, te sam s njim od onoga časa radio, da namjera postane djelom.«⁵⁶

Ako se ovome dodaju u »Narodnom listu« objavljeni govori i članci Josipa Jurja Strossmayera i oni o njemu i o njegovoj djelatnosti, napose pomoći koju je svestrano pružao Dalmaciji,⁵⁶ onda se može zaključiti da je naša primorska javnost bila preko glavnoga glasila koje je izlazilo u Zadru izvrsno informirana o najvažnijim kulturnim zbivanjima u Zagrebu, a to je za 70-e godine prošlog stoljeća u prvom redu osnivanje Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Strossmayerove galerije i Sveučilišta, na čemu je uporno inzistirao njihov osnivač J. J. Strossmayer. On je to mogao ostvariti uz pomoć niza vrijednih pomagača iz cijele Hrvatske, napose iz Zagreba na čelu s njegovim svakako najboljim pomagačem i izvršiocem Franjom Račkim.

Rado bilježimo da su u akciji za osnivanje Akademije vrijednu pomoć i suradnju pružali intelektualci iz Dalmacije, osobito oni iz Zadra. Zahvaljujući dobroj organizaciji rada Akademije u prvim godinama postojanja, solidnoj mreži suradnika u Zagrebu i izvan njega, ona je rano i dostojno opravdala svoju svrhu i namjere svojih osnivača. U toj mreži nalaze se i suradnici iz Zadra i iz ostale Dalmacije.

I na kraju dodajmo da se u zadarskom novinstvu posvećivala pažnja životu i radu dr. Franje Račkog. Narodni list 1887. god. objavljuje u nastavcima odulju radnju o životu i radu F. Račkog pod naslovom »Franjo Rački. Predsjednik Jugoslavenske akademije u Zagrebu.«⁵⁷

Franjo Rački umro je 3. veljače 1894. god. Zadarsko je novinstvo komemoriralo njegovu smrt, pa čak i režimska »Smotra dalmatinska« iz pera njena urednika i književnika Petra Kasandrića.⁵⁸

⁵⁶ Narodni list, XXVI/1887, br. 99, str. 1—2; prilog br. 100, str. 1—2; br. 101, str. 1—2. (V. i Rad JAZU, 1887, knj. 86, str. 151—158, napose 152).

⁵⁷ Za dio toga v. podatke u Jadertini croatici, 1954, II, bibl. jedinica br. 4639, 4981, 5262, 5492, 5493, 5499, 5520, 5689, 5745, a posebnu pažnju sa slikom daje se u jub. Narodnom listu LI/1912, str. 1—3 u članku urednika Vinka Kisića: »Strossmayer«. — U zadarskom časopisu Lovoru I/1905, sv. 5—6, str. 173—176, Đuro Šurmin objavljuje radnju pod naslovom »Josip Juraj Strossmayer«. I u Smotri dalmatinskoj, XVIII/1905, br. 29, str. 1—2, nalazi se opširan članak o životu i radu J. J. Strossmayera iz pera njena urednika Petra Kasandrića.

⁵⁸ Narodni list, XVI/1887, br. 94, str. 1; br. 95, str. 1; br. 96, str. 1; br. 97, str. 1; br. 98, str. 1. Kao pisac označen je L. M. (Lujko Marun?). Dr. Karto Jurišić u monografiji »Fra Lujko Marun osnivač starohrvatske arheologije«, Split 1979, u bibliografiji Marunovih radova ne spominje ovaj članak.

⁵⁹ P. Kasandrić, † Dr. Franjo Rački. Smotra dalmatinska, VII/1894, br. 13, str. 4.

Još uvijek se istražuje velika djelatnost Franje Račkoga, a posebno njegova korespondencija, od koje je najveći dio pohranjen u Arhivu Jugoslavenske akademije.⁵⁹ Među njima nalaze se pisma i zadarskih znanstvenika, koji su ostali s njim u vezi i u suradnji do kraja života.

Jugoslavenska akademija izravno je ili preko svojih članova i nadalje stalno održavala vezu sa zadarskim znanstvenim i kulturnim krugom. Ujedno je slala pojedince da nastave istraživanja započeta akcijom Kukuljević — Rački.

Ni nepravedni Rapallski ugovor od 12. studenog 1920. god. nije mogao do kraja spriječiti dolazak i rad u Zadru barem po kojeg našeg povjesničara. Spomenimo samo uporni dolazak i rad akademika Grge Novaka u Zadru između dva rata.

Poslije oslobođenja Zadra 31. listopada 1944. god. Akademija odmah nakon svoje obnove posvećuje Zadru punu pažnju i važnost, dosljedno pravcu svoga prvog predsjednika.

Uz brojne Akademijine poslijeratne djelatnosti u Zadru ističe se 1954. godine osnivanje Instituta za povijesne znanosti, koji uspješno više od dvadeset i pet godina razvija znanstvenu i izdavačku aktivnost.⁶⁰

⁵⁹ Ivan Erceg, Djelatnost Dra Franje Račkoga odražena u njegovoj korespondenciji, Zbornik Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u Zagrebu, 1959, sv. 2, str. 263—288. Erceg upućuje i na dotadanju literaturu o objavljivanju korespondencije F. Račkoga.

⁶⁰ Izdavačka djelatnost Instituta odnosno Centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru (1954—1978). Radovi Centra JAZU u Zadru, 1978, sv. XXV, str. 499—510 + VI tab. V. i izvještaje JAZU o radu svojih ustanova od 1954. god. do danas.

ZADAR UND DIE GRÜNDUNG DER JUGOSLAWISCHEN
AKADEMIE MIT BEZUG AUF FRANJO RAČKI

Der Verfasser hebt hervor, dass in den siebziger Jahren des vorigen Jahrhunderts die Nachricht von den in Zagreb getroffenen Vorbereitungen zur Gründung der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Zadar wie auch in den übrigen Städten Dalmatiens begrüßt wurde.

In Zadar bestand eine Akademie-Tradition. Zu den ersten Akademien in Jugoslawien gehören jedenfalls jene in Zadar und Dubrovnik.

Doch dies ist ein Beweis dafür, dass die Beziehung zur Wissenschaft in dieser Stadt schon früh günstig war. Im 19. Jahrhundert wurden die wissenschaftlichen Forscher aus Banat-Kroatien (Zagreb) unterstützt, und so auch Franjo Rački, der Verbindungen zu den Wissenschaftlern in Dalmatien, besonders in Zadar unterhielt.

Das in Zadar erscheinende Blatt »Glasnik dalmatinski« (Der Dalmatiner Bote) unterstützte die Propaganda zur Gründung der Jugoslawischen Akademie der Wissenschaften und Künste in Zagreb und veröffentlichte in Verbindung damit die Reden J. J. Strossmayers und insbesondere Franjo Račkis Betrachtungen über die Akademie sowie den Text ihrer Satzungen.

Hinter all dem stand der ständige Kontakt mit Rački, der sich mit einer grösseren Arbeit über die Jugoslawische Akademie unter dem Titel *Misli* (Gedanken) hervortat.

Er beteiligte sich aktiv an den Konsultationen mit den ersten Akademiker-Kandidaten aus Dalmatien, besonders aus Zadar. In dieser Stadt gab es drei Kandidaten: Ivan Brčić, Božidar Petranović und Ivan Danilo, von denen die zwei ersten gewählt wurden. Später wählte man aus Zadar noch Spiro Brusina und Gavro Manojlović, der eine Zeitlang auch Präsident der Jugoslawischen Akademie war. Ferner kamen aus Zadar noch Natko Nodilo, Marcel Kušar und Luka Jelić.

Rački hatte geschäftliche und schriftliche Kontakte zu den Wissenschaftlern in Dalmatien und nutzte dies in starkem Masse für seine Forschungsarbeiten. Auch als Präsident der Akademie bereiste er Dalmatien und führte dort historisch-wissenschaftliche Forschungen durch.

Die Provinzorgane in Dalmatien waren zur Akademie, zur Gründung einer Universität in Zagreb und der Strossmayer-Galerie positiv eingestellt; diesbezüglich weist der Verfasser auf den Auftritt von Dr. K. Vojnović, der im Namen des Landesausschusses des Dalmatischen Landtages bei der feierlichen Eröffnung der Bildergalerie eine Ansprache hielt.

In Verbindung mit Dalmatien und Zadar stimmte Račkis Meinung mit der J. J. Strossmayers überein, das meint, sie war positiv. Jeder von ihnen half auf seine Art. Rački war ausser im »Glasnik dalmatinski« auch Mitarbeiter des »Narodni list« (Volksblatt), ebenfalls Zadar.

Die Presse von Zadar verfolgte F. Račkis Leben und Tätigkeit aufmerksam; man schrieb über ihn, und ganz besonders wurde seiner anlässlich seines am 3. Februar 1894 erfolgten Todes mit Trauer gedacht.